

JARIBIO LA MTHANI WA PAMOJA LAIKIPIA MASHARIKI

Hati ya Kuhitimu Elimu ya Sekondari nchini Kenya

102/2

KISWAHILI

Karatasi ya 2

MUHULA WA PILI - Muda: Saa 2¹/₂

KIDATO CHA NNE

JINA _____ NAMBARI _____ MKONDO _____

SAHIHI YA MTAHINIWA _____ TAREHE _____

Maagizo

1. Andika jina lako na nambari yako katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.
2. Tia Sahihi yako na Tarehe ya mthani katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.
3. Jibu maswali yote. Andika majibu yako katika nafasi zilizoachwa katika karatasi za maswali.
4. Karatasi hii ina kurasa 11 zilizopigwa chapa.
5. Watahiniwa ni lazima wahakikishe kwamba kurasa zote za karatasi hii zimepigwa chapa sawasawa na kuwa maswali yote yamo.

Kwa matumizi ya mthani pekee

Swali	Upeo	Alama
1	15	
2	15	
3	40	
4	10	
JUMLA		

Fungua ukurasa

1. **UFAHAMU (ALAMA 15)**

Soma makala yafuatayo kisha ujibu maswali.

Utandaridhi (au globalization kwa lugha ya Kiingereza) ni jinsi ya maisha inayoendelea kuutawala ulimwengu wote katika karne hii ya 21. Neno utandaridhi ni neno mseto ambalo maana yake ni utamaduni uliotanda au kuenea ardhi nzima. Mtu mtandaridhi hivyo basi ni mtu aliyebobea kikamilifu katika utamaduni huu mpya kwa jinsi moja au nyingine. Mtandaridhi hujihusisha sana katika kutandaridhisha aina moja au nyingine ya amara muhimu za kitandaridhi. Hizo ni kama vile biashara za kimataifa, lugha za kimataifa, aina za mavazi zilizotokea kupendwa ulimwenguni kote, muziki wa kisiku hizi, hasa vile pop, reggae, ragga, rap, ambao asili yake ya hivi majuzi ni Marekani. Muziki huo waimbaji wake hutumia, sanasana, lugha ya Kiingereza hususan kile cha Marekani na kadhalika.

Watandaridhi wana nyenzo zingine kadha wa kadha za kuendeshea maisha yao au kujitambulisha. Wao huwasiliana kutoka pembe moja ya dunia had nyingine wakitumia vitumeme, yaani vyombo vitumiavyo umeme kufanya kazi ya hali ya juu, kama vile tarakilishi na simu, hata za mkono. Watu hawa hawakosi runinga sebuleni mwao, usiseme redio. Hawa husikiliza na kutazama habari za kimataifa kupitia mashirika matandaridhi ya habari kama vile BBC la Uingereza na CNN la Marekani. Aidha watu hawa husafiri mara kwa mara kwa ndege na vyombo vingine vya kasi. Hawa hawana mipaka, wote wanaohusudu utandaridhi wanaamini kindakindaki kwamba utamaduni huu wa kilimwengu umeleta mlahaka mwema baina ya watu binafsi, makampuni makubwa makubwa ya kimataifa na uwiano bora baina ya mataifa. Watu hawa husikika wakidai ya kuwa aina hii ya utamaduni imeupigisha mbele ustaarabu wa wanadamu ulimwenguni kote. Kwa upande mwingine, wakereketwa wa tamaduni za kimsingi za mataifa na makabila mbalimbali ulimwenguni wanadai ya kwamba utandaridhi umeleta maangamizi makubwa ya tamaduni hizo. Vile vile, unaelekea kuangamiza lugha nyingi zinazofungamana na tamaduni hizo.

Kwa ajili hiyo basi, utandaridhi umesemekana kwamba unasababisha kutovuka kwa utu miongoni mwa wanadamu wote, ambao wamo mbioni kusaka pesa na kuneemesha ubinafsi. Inadaiwa pia kwamba utandaridhi umesababisha kutovuka kwa adabu kwa vijana wengi ulimwenguni kote ghaya ya utovu. Huku kutovuka kwa adabu kwa vijana, hasa wale wa mataifa yanayojaribu kuendelea, kumeleta zahama chungu mbovu, ikiwa ni pamoja na kuenea kwa UKIMWI kwa kasi ya kutisha.

- (a) (i) Bainisha kwa kutoa maelezo kamili kwamba utandaridhi ni neno mseto. (alama 2)

.....

.....

.....

(ii) Tohoa maneno mawili kutokana na neno kutandaridhisha kisha ueleze maana ya maneno hayo. (alama 2)

.....

.....

.....

(b) Ni nini maana ya “hawa hawana mipaka.” (alama 1)

.....

.....

(c) Kwa nini watandaridhi wanapenda kusikiliza na kutazama habari kupitia BBC na CNN?

(alama 2)

.....

.....

.....

.....

(d) Eleza kikamilifu maoni ya watandaridhi kuhusu utamaduni wao.

(alama 2)

.....

.....

.....

.....

(e) Je, utandaridhi unalaumiwa kwa nini katika kifungu hiki?

(alama 2)

.....

.....

.....

(f) Msemo: “Chungu mbovu” ni msemo wa kimtaani tu. Mwemo sawa ni upi? (alama 1)

.....

.....

(g) Eleza maana ya:

(alama 3)

(i) Amara:.....

.....

(ii) Mlahaka:.....

.....

(iii) Wakereketwa:.....

.....

2. UFUPISHO: (ALAMA 15)

Kuna fikra inayotawala siku hizi kuwa jela si mahali pa adhabu bali matibabu. Yaani lengo la kumfunga mhalifu si kumuadhibu bali kumtibu kwa njia ya kurekebisha tabia ili aweze kuchangia katika maendeleo ya jamii yake anapoachiliwa.

Wataalamu wa masuala ya urekebishaji tabia wanasema kuwa mhalifu akiadhibiwa sana na kufanyishwa kazi ngumu anapokuwa kifungoni, huishia kuwa sugu zaidi kuliko alipofungwa. Kwa hivyo, wataalamu wanasisitiza umuhimu wa kutilia mkazo lengo la kumtia mtu jela kuwa ni kumjenga kitabia. Mijizi, minyang'anyi na wauaji wanapotoka gereza kama hawakubadilishwa hurejelea tabia zao na kuhatarisha zaidi maisha ya watu wengi.

Ajabu na kinaya ni kwamba baadhi ya wahalifu nchini na kwingineko wametokea kupata faida kuu kutokana na vifungo vyao. Kuna waandishi ambao wamewahi kuandika hadithi za kuisisimua kuhusu maisha yao na kutokea kuwa mabilionea. Magazeti na vyombo vya habari pia huvutiwa na habari kuhusu maisha yao. Mara kwa mara, magazeti hujaa habari kuhusu mambo kama haya. Pia kuna sinema nyingi ambazo zimetungwa kufuata maisha ya wahalifu fulani.

Watetezi wa haki za kibinadamu wanadai kuwa yale wafungwa walikuwa wakitendewa, na bado wanatendewa katika nchi nyingine, ni kinyume na haki za kimsingi za binadamu. Hali hii imepelekea magereza mengi kukarabatiwa ili kuweza kukidhi mahitaji ya “ubinadamu”.

Nchini Kenya, wafungwa sasa wameanza kushughulikiwa kwa kila hali. Sikwambii wanapata chakula kizuri chenye viinilishe bora, malazi bora, maji safi na mazingira nadhifu kwa jumla. Kumeanzishwa pia mpango wa elimu ambao ni maalumu kwa wafungwa magerezani. Sasa wafungwa wanapata elimu na kuhudhuria madarasa na hata kuufanya mtihani wa kitaifa. Vilevile, magereza nchini yameanzisha pia mpango wa kuwa na mashindano ya kila aina ya kati ya magereza mbalimbali. Kuna mashindano ya michezo mathalan kandanda, voliboli, na michezo mingine najuu ya yote, majuzi magereza yalianzisha mashindano ya urembo baina ya wafungwa wa kike.

Kilele cha kuboreshwa kwa hali za magereza nchini Kenya ni kuanzishwa kwa huduma za kuwastarehesha wafungwa hao. Sasa wafungwa wa humu nchini wanaweza kusoma magazeti na hata kutazama runinga ili kupata habari kuhusu yanayotendeka nchini wanapoendelea kutumikia vifungo vyao.

Hata ingawa serikali imeanzisha mipango hii ya kuboresha hali katika magereza ya Kenya, kuna matatizo mbalimbali ambayo yanaendelea kukumba taasisi hii. Kwanza, ni msongamano wa wafungwa uliopo. Magereza mengi yana wafungwa maradufu ikilinganishwa na idadi yanayofaa kuwa nayo. Hali hii imepelekea kuzuka kwa magonjwa na madhara mengine. Hili limewafanya watetezi wa haki za kibinadamu kuitaka serikali ianzishe mpango wa kutoa vifungo vya nje kwa wahalifu wenye makosa madogo madogo ili kuondoa msongamano huo.

- (a) Eleza ujumbe muhimu unaojitokeza katika aya nne za kwanza. (Maneno 40-60) alama 7, moja ya mtiririko

Matayarisho

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Nakala safi

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- (b) Eleza mabadiliko ambayo yamefanywa katika idara ya magereza nchini Kenya (maneno 70-80) alama 8,moja ya mtiririkio

Matayarisho

.....

.....

.....

.....

.....

Nakala safi

3. MATUMIZI YA LUGHA: (ALAMA 40)

- (a) Tofautisha kati ya: (i) / e / (ii) / u / (alama 2)

- (b) Onyesha muundo wa silabi ya kwanza katika maneno yafuatayo: (alama 2)

- (i) Nyakua

- (ii) Chura

- (c) Tunga sentensi kwa kutumia kibadala cha kiasi jumla. (alama 2)

(d) Changanua sentensi ifuatayo kwa kutumia jedwali.

(alama 4)

Mkongojo mrefu sana ulioletewa babu utauzwa na fundi mcheshi.

(e) Andika kinyume cha sentensi ifuatayo:

Mtoto msichana anatema dawa.

(alama 2)

(f) Kanusha:

(alama 2)

Nikimpiku masomoni nitatuzwa zawadi.

(g) Andika katika usemi halisi.

(alama 3)

Chifu wetu alitwambia kuwa watu wanaopenda kukaa bwerere huishia kuwa wezi wa mabavu.

(h) Nyambua vitenzi vifuatavyo katika kauli zilizo mabanoni.

(alama 2)

(i) -la (kauli tendeshea)

(ii) Toa (tendeka)

(i) Eleza matumizi ya alama zifuatazo za uakifishi.

(alama 2)

(i) !

(ii) ?

(j) Bainisha mofimu -li- katika tungo hili.

(alama 3)

Alivyolikimbilia

(k) Tunga sentensi moja yenye shamirisho hizi.

(alama 3)

(i) Kipozi

(ii) Kitondo

(iii) Ala

(l) Ainisha vishazi.

(alama 2)

Mhamiaji haramu aliyeshikwa amefikishwa mahakamani.

(m) Andika katika wingi karibu.

(alama 2)

Mtu yuyo huyo aliubeba mzigo uo huo licha ya kukanywa.

(n) Andika sentensi ifuatayo katika watati ujao timilifu.

(alama 2)

Mbunge alitawazwa kabla ya mpinzani wake kufika.

(o) Andika kwa wastani umoja.

(alama 1)

Magoma haya yatachezwa wanjani.

(p) Taja na utoe mifano katika sentensi, matumizi mawili ya kiimbo.

(alama 4)

(q) Eleza maana mbili za sentensi.

(alama 2)

Nenda ukaniletee mbuzi.

4. ISIMU-JAMII (ALAMA 10)

a) Taja madhumuni sita ya kusanifisha lugha ya Kiswahili nchini (Alama 6)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

b) Taja nadharia nne zinazoeleza chimbuko la lugha ya Kiswahili (Alama 4)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....